

ლია ახალაძე

ილორის ტაძრის „რესტავრაციის“ საკითხისათვის

ოჩამჩირიდან 3 კმ. მანძილზე, სოფ. ილორში აღმართულია XI საუკუნის I მეოთხედის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი ილორის წმ. გიორგის ეკლესია, რომელიც დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საეკლესიო ცენტრსა და სალოცავს წარმოადგენს. ვახუშტი ბაგრატიონის მიხედვით, „ზღუკ კიდებდ, ...არს ილორს ეკლესია წმიდის გიორგისა. ...არს ეკლესია უგუმბათო, მცირე, მდიდარი და შემკული. არამედ სილოვანებისა გამო, რათა არ შეირყეს ეკლესია, მოუღიათ ქვა დიდ ფრიადი, ფიქალი და მას ზედა შენი არს სრულიად ეკლესია“ (ვახუშტი, 1973, გვ. 779).

ილორის ეკლესიის შესახებ ცნობები დაცულია კათოლიკე მისიონერების, ჟან შარდენის, ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს, მარი ბროსეს, ანდრეი პავლინოვის, დიმიტრი ბაქრაძის და სხვათა თხზულებებში. ყველა მათგანის აღწერილობით, ტაძარი წარმოადგენს უგუმბათო აფსიდით დასრულებულ ერთნაგიან ნაგებობას, რომელსაც ჩრდილოეთით, სამხრეთითა და დასავლეთით სხვადასხვა სახის მინაშენი აქვს.

XX საუკუნეში ილორის ეკლესიის ხუროთმოძღვრება შეისწავლა აფხაზმა მკვლევარმა ა. კაციაშვილმა, რომელმაც აღნიშნულ საკითხს ჯერ საკანდიდატო დისერტაცია, ხოლო მოგვიანებით მონოგრაფია მიუძღვნა. ნაშრომში ერთმნიშვნელოვნად არის ხაზგასმული, რომ ილორის ტაძარი XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთ შესანიშნავ ნიმუშს წარმოადგენს, რომლის ანალოგი გვაქვს საქართველოს სხვა რეგიონებშიც. კერძოდ, პატარა ონის წმ. ნიკოლოზის ეკლესია რაჭაში, მერევის წმ. გიორგის ეკლესია ქიათურაში და ა. შ. (ა. კაცია, 1963; ა. კაცია, 1968, გვ. 18-19).

2006-2011 წლებში, საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე — აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ილორის ტაძარზე განხორციელდა ე. წ. „სარესტავრაციო“ სამუშაოები. სამწუხაროდ, ამ „რესტავრაციის“ შედეგად მივიღეთ სრულიად სხვა არქიტექტურული ფორმის ეკლესია, რომელსაც თავზე „რუსული გუმბათი“ ადგას.

საერო და საეკლესიო დანიშნულების არქიტექტურული ძეგლების გადაკეთება-რესტავრაცია, ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში დაიწყო რუსეთის უწმინდესი სინოდის გადაწყვეტილებით. იმ ეტაპზე რუსეთი ორი მიმართულებით ცდილობდა ქართული კვალის წაშლას აფხაზეთში: ეს იყო საეკლესიო ხუროთმოძღვრება და წერილობითი კულტურა. რუსულმა იდეოლოგიურმა მანქანამ თავდაპირველად იმ საეკლესიო ძეგლების გადაკეთება-შეცვლა „მოახერხა“, ან სცადა, რომლებიც განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდნენ მოსახლეობაში: ბიჭვინთა, ბეგია, მოჭივი, ილორი, დრანდა, ცანდრიფში, ლუშურიში, ჭუბურხინჯი და ა. შ.

იმ ეპოქის თანამედროვე თედო ჟორდანიას დიდი გულისტკივილით წერდა:

“აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის დროს განახლებულ, ან უკეთ რომ ვთქვათ გაფუჭებულ მოქვის ტაძარში უჩინონი გახდნენ ქართული წარწერანი. ბუკით და ნალარით გამოაცხადეს ვითომ მოქვის ტაძარი ქართული ხელოვნება არ იყოს... ამისთანა გვამნი ქართულ წარწერას თუ საღმრეთო მოიხელოებდნენ, ჰშლიდნენ, რყვნიდნენ და კედლებზე ჭლანდინდნენ ბერძნულ წარწერათა” (თ. ჟორდანიას, 1902).

მსგავს ინფორმაციას გვაწვდის XIX საუკუნის, როგორც ქართული, ასევე უცხოენოვანი გამოცემები. მაგალითად, XIX საუკუნის 30-იან წლებში რუსეთის იმპერატორის ბრძანებით, ბიჭვინთის ტაძარი შეაკეთეს, შეიცვალა გუმბათის ფორმა, რუსულ ყაიდაზე შელესეს და შეათეთრეს ფასადები, რის შედეგად ნაგებობამ სახე იცვალა და ავთენტურობა დაკარგა. XX საუკუნის 60-იან წლებში ვახტანგ ცინცაძის ხელმძღვანელობით ტაძარში სარესტავრაციო სამუშაოები ჩატარდა, რომელმაც აკადემიკოს გიორგი ჩუბინაშვილის რეკომენდაციით შეძლო ტაძრის თავდაპირველი სახის აღდგენა.

ლიონის ტაძრის ე.წ. “რესტავრაციის” დროს, რუსულ ყაიდაზე შეეთერდა და შელესილობით დაიფარა ტაძრის ინტერიერი, რის შედეგად დაკარგა საღებავით შესრულებული ქართული ფრესკული წარწერები. XX საუკუნის 80-იან წლებში ლიონის რესტავრაციაზე მუშაობდა ქართული ექსპედიცია არქიტექტორ მერაბ ბუჩუკურის ხელმძღვანელობით, რომელმაც მოხსნა შელესილობა და თეთრი საღებავი. ტაძარში შელესილობის ფენის ჩამოხსნის შემდეგ, ინტერიერში გამოჩნდა ქართული წარწერები. მათ შორის 1066 წლის წარწერა კომეტის გამაჩნისის შესახებ, წარწერა გიორგი II კურაპალატის, პატრიკისა და მწიგნობართუხუცესის წარწერები და ა.შ.

გაცილებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა ილორის ტაძარი, იგი ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში გადაწვეს ოსმალებმა. ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობით, “მოვიდნენ ოსმალი ილორს. არამედ ხატნი, ჭურანი და სამარნი ეკლესიისანი დეხიზნათ. შეუღღეს ცეცხლი, მოწვეს ეკლესია და აღძარცვეს კრამიტი ბრპენისა და მოსპეს დახატულობანი” (ვახუშტი, 1973, გვ. 886). 1835 წელს რუსული მმართველობის წინააღმდეგ აჯანყებული გამაჰმადიანებული სმაილა ჯაბუას პარტიზანული რაზმი თავს დაესხა ტაძარს. ილორის ეკლესიის კედლებს შიგნით გამაგრებულ რუს ჯარისკაცებთან შეტაკების შედეგად ტაძარი მნიშვნელოვნად დაზიანდა. XIX საუკუნის 40-იან წლებში ტაძარი კაპიტალურად შეკეთდა ოდიშის მთავრის დავით დადიანის (1846-1853 წწ.) მიერ, მაგრამ 1854 წელს, რუსეთ-თურქეთის შორის გამართული ყირიმის ომის დროს ტაძარი ოსმალო დამპყრობლების მიერ დაიწვა და დაზიანდა. აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის მიხეილ შერვაშიძის ბრძანებით, 1860 წელს ილორის ტაძარი შეკეთდა. თუმცა ტაძრის თავდაპირველი სახის შენარჩუნება რამდენად მოხერხდა ძველი სათქმელია.

ამის შემდეგ მას რამდენჯერმე ჩაუტარდა “რესტავრაცია”, თითოეული “რესტავრაციის” შემდეგ ილორის ტაძარი ავთენტურობასა და ქართულ იერსახეს თანდათანობით კარგავდა.

აფხაზეთში ძველი არქიტექტურის თავდაპირველი სახის დამახინჯებისა და ავთენტურობის დაკარგვის პრობლემას თავის დროზე ყურადღება მიაქცია რუსმა სიძველეთმცოდნეობის და არქეოლოგმა ვრაფინია პრ. უვაროვამ. დრანდის ტაძრის ე. წ. “რესტავრაციის” ხილვის შემდეგ მან განაცხადა: *Собор в Драндах, возстановленный самым варварским (доступным, кажется, одним русским) образом, производит на нас самое ужасное впечатление: Все зачищено, выбелено, зашпакатурено и замезано так, что сердце ошивается. Не знаешь, что желать и что лучше: чтобы древности Кавказа оставались в виде, неизвестными ни для кого, или чтобы являлись радетели в роде драндских афонских монахов, образивших драгоценный памятник старины не то в казенный госпиталь, не то в цырк с безобразнейшими шпакатурными пиллястрами и тягами. Не остановились они даже пред стеной и сводами, Вот знаешь, с какими целями посветили целый месяц на прогмку*

свода с западной стороны и заменили его новым с прибавкой хором для братии, у которой места слишком много и внизу (პ. უვაროვა, 1891, გვ. 111-112).

რუსი არქეოლოგის ეს სამართლიანი გულისტკივილი სამწუხაროდ, არ იქნა გათვალისწინებული და ე. წ. „რესტავრაციები“ შემდეგშიც გაგრძელდა. მაგალითად, რუსეთის უწმინდესი სინოდის გადაწყვეტილებით მსგავსი სამუშაოები ჩატარდა ახალი ათონის წმ. სიმონ კანანელის ტაძარზე, რამაც ისევ პრ. უვაროვას სამართლიანი კრიტიკა დაიმსახურა. მისი სიტყვებით, ტაძარმა დაკარგა თავდაპირველი სახე: реставрирован афонскими монахами так неумело и грубо, что потерял древности. (პ. უვაროვა, 1894, გვ. 9). რუსი ბერების საქმიანობის შედეგად В храме не сохранилось ни особих тят, ни архитектурных деталей, иконов или капителей. Все вышито, слезано, вставлено, зашпакатурено (პ. უვაროვა, 1891, გვ. 119). ბუნებრივია, ეს არ შეიძლებოდა ყოფილიყო რუსი ბერების იდეა, ან მათ მიერ გამოიზნულად გაკეთებული „რესტავრაცია“, რა თქმა უნდა აქ რუსული იმპერიული სამსახურების (მათ შორის არ გამოვრიცხავთ რუსული ეკლესიის შოინისტურად განწყობილ წარმომადგენლებს) ხელი ერიო.

მიუხედავად იმისა, რომ პრასკოვია უვაროვამ, რომელიც მაშინდელ რუსეთის იმპერიაში ერთ-ერთი ყველაზე ავტორიტეტული მკვლევარი იყო მკაცრი შეფასება მისცა და გააკრიტიკა აფხაზეთში ძველი არქიტექტურის ძეგლების გადაკეთება-რესტავრაცია, რუსეთის უწმინდესი სინოდის გადაწყვეტილებით, ეს საქმე კვლავ გაგრძელდა. სწორედ ამის შემდეგ, მოხდა ილორის ტაძრის პირველი „გადაკეთება“ XX საუკუნის დასაწყისსა და 10-იან წლებში.

1902 წელს რუსმა ეგზარქოსებმა ილორის ტაძარი გადააკეთეს და დაამახინჯეს. მათ, ტაძრის ტევადობის გაზრდის მიზნით, გაანერეს ილორის ეკლესიის დასავლეთის კედელ - დაახლოებით 6-მკმ/მ, რასაც შეეწირა ეკლესიის დასავლეთის კარის ლიობი. დაშალეს დასავლეთი კედლის წინ მდგარი კარიბჭე და ამ მხრიდან ეკლესიას ახალი მოცულობა მიაშენეს, რომელიც ეკლესიის ძირითად კორპუსს თაღოვანი გასასვლელით დაუკავშირდა. დაშლილი კარიბჭე ახალი მინაშენის წინ გადმოიტანეს. სამხრეთის ფასადზე არსებული კარის ლიობი ეკლესიის სამხრეთ მინაშენის ინტერიერში მოექცა და შეიღესა. კარის თავსართის ნახევარწრიული ფორმა და ტიმპანის ქვა ამ პერიოდთან აღარ იკითხება.

ამავე პერიოდში მოხდა ეკლესიის სარკმელთა გადაკეთება¹ და ლიობების გაგანიერება². ეკლესიის მთელ პერიმეტრზე მთლიანად გამოიცივალა კარნიზი. შეიცივალა კარნიზის ფორმა - წრეთარგის ფორმა შეიცივალა სტალაქტიდური ფორმით.

ეკლესიის ინტერიერი და ფასადი შეიღესა და კირხნარით შეთეთრდა. კრამიტის სახურავი თუნუქმა შეცვალა. ამ დროს დაიდგა ილორის ტაძარზე მცირე ზომის ცრუ გუმბათი, რომელიც სრულიად მიუღებელი იყო ტაძრის არქიტექტურისათვის. ამგვარად, ქართულმა ტაძარმა სახე იცვალა და „უცხო სამოსელში“ აღმოჩნდა გახვეული.

1913-1915 წლებში, რუსეთის ეკლესიის წმიდა სინოდის გადაწყვეტილებით, რუსმა ეგზარქოსებმა სცადეს ილორის წმ. გიორგის ეკლესია რუსულ დედათა მონასტრად გადაეკეთებინათ. ამ ფაქტს წინ აღუდგნენ ქართველი საზოგადო მოღვაწეები, მათ შორის ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე ამბროსი ხელაია (იხილეთ, ჯ. გამახარია, 2006, გვ. 505-547), რომელმაც თავის წერილში "По поводу

¹ მოიხსნა ჩუქურთმები. ერთადერთი ჩუქურთმისანი სარკმელი შემორჩენილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე.

² თაღოვანი ფორმა შეიცივალა სწორკუთხე ფორმით.

превращения Илорского храма в Русский женский монастырь, არგუმენტირებული და საფუძვლიანი პასუხი გასცა ამ საქმის მოთავეებს და დასაბუთა ილორის ტაძრის რუსულ მონასტრად გადაკეთების შემთხვევაში რა საფრთხე ელოდა ტაძრის ძველ ხუროთმოძღვრებას. ილორის ტაძარი რუსულ ღვთათა მონასტრად ვერ აქციეს, მაგრამ რუსმა მოხელეებმა მისი გადაკეთება მაინც შეძლეს: ეკლესია მთლიანად შელესეს და შეათეთრეს, როგორც ინტერიერში, ისე გარედან, რამაც გამოიწვია ტაძარში არსებული ფრესკული მონატულობისა და მისი განმარტებითი წარწერების სრული განადგურება (აღნიშნული მონატულობა ეკუთვნოდა ლევან II დადიანისა (1611-1657 წწ.) და დავით დადიანის (1846-1853 წწ.) ეპოქას.

1986 წელს არქიტექტორ-რესტავრატორები მურთაზ ურიდია და რუსუდან ქართველიშვილი ძველთა დაცვის მთავარი სამმართველოდან მიავლინეს ილორის წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიაზე აზომებითი სამუშაოების ჩასატარებლად. იმავე წელს მათ შეასრულეს ტაძრის აღდგენის პირველი რიგის სამუშაოების პროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა ეკლესიის და სამრეკლოს სახურავის შეცვლას, ცრუ გუმბათის მოხსნას, ტაძრის ფასადებიდან ნაღესობისა და სარკმლის ჩუქურთმებიდან კირით შეთეთრების მოხსნას. სამრეკლოს ფასადების გაწმენდას მცენარეებისაგან, ზონდაფების მოწყობას კვლევის მიზნით, გაღვინის კედლის შეკეთებას, ეზოს კეთილმოწყობას (პროექტი ინახება ძველთა დაცვის არქივში)³. სამწუხაროდ, აღნიშნული პროექტი ვერ განხორციელდა ცნობილი მოვლენების გამო. 1993 წელს, რუსეთი მიერ აფხაზეთის ოკუპაციის შემდეგ ილორის წმ. გიორგის ეკლესიაში ქართულად წირვა-ლოცვა შეწყდა, რაც თავის დროზე კომუნისტებმაც კი ვერ მოახრხეს.

2005 წლიდან ოკუპირებული აფხაზეთის ა/რ ტერიტორიაზე კვლავ განახლდა ილორის ტაძრის ე. წ. "რესტავრაცია", რაც 2010 წელს დასრულდა. შედეგად მივიღეთ სრულიად სხვა ფორმის არქიტექტურული ძეგლი. დარღვეულია ძველი ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლის ავთენტურობა: ეკლესიისა და სამრეკლოს ფასადი მთლიანად შეთეთრდა, სარკმლის დეკორატიული არშიები წითელი ფერით შეიღება, სამრეკლოზე მიდგმული ქვის ძველი, ტრადიციული საფეხურები მოარღვიეს და ლითონის კონსტრუქციით შეცვალეს, დარბაზულ ეკლესიას დაადგეს არატრადიციული - რუსული ხუროთმოძღვრებისთვის დამახასიათებელი ცრუ გუმბათი. ე. წ. რუსული "რესტავრაციის" შედეგად დაზიანდა ტაძრის შიდა ინტერიერი, წაშლილი და გათეთრებულია ფრესკული მონატულობის ის ნაწილი, რომელიც ჯერ კიდევ იყო შემორჩენილი.

და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, წაშლილი და შელესილია ტაძრის ფასადებზე ამოკვეთილი ექვსი ქართული ლაიდარული წარწერა, რომლებშიც ქართული დამწერლობის სამივე ეტაბი იყო წარმოდგენილი: ასომთავრული, ნუსხა-ხუცური და მხედრული (ლ. ახალაძე, 2005, გვ. 103). რომელთაგან ერთი ჯერ კიდევ XX საუკუნეში გადაშალეს, თუმცა საფუძვლადგულად გადაშლილი წარწერის ნაკვალევი XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს ჯერ კიდევ ჩანდა. აღნიშნულ წარწერებში დასახელებული არიან ტაძრის მამულებელი საერო და საეკლესიო ქტიტორები: ადგილობრივი ფეოდალი გიორგი გურგენისძე, მთავარეპისკოპოსი გიორგი, მღვდელი გიორგი ქიორღავა, გალატოზები გიორგი და მიქაელი, ადგილობრივი მოღვაწელები და ა. შ. (ვ. სილოგავა, 2004, გვ. 272-276; ოღნავ განსხვავებული წაკითხვით იხილეთ: ლ. ახალაძე, 2005, გვ. 96-108).

³ აღნიშნული ინფორმაცია ეკლესიის არქიტექტორის რუსულიდან თარგმანია.

აღნიშნული ეპიგრაფიკული მასალა და ისტორიული წყაროები ცხადყოფენ, რომ ილორის ტაძარი შუა საუკუნეების საქართველოში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სალოცავი იყო.

ე. წ. „რესტავრაციის“ შედეგები:

1. გადაკეთებული ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი: ერთნავიანი ნაგებობის ნაცვლად მივიღეთ გაურკვეველი სახის ნაგებობა, რომელსაც ე. წ. რუსული გუმბათი ადგას. მსგავსი ტიპის ნაგებობა უცნობია კულტურის ისტორიისათვის.

2. წაშლილია ქართული დამწერლობით შესრულებული წარწერები, რომლებშიც უმნიშვნელოვანესი ცნობებია დაცული ილორის ტაძრის ისტორიისათვის: ტაძრის კტიტორების, მშენებლებისა და მლოცველების შესახებ. გარკვეულია ადგილობრივი ფეოდალის, საკლესიო პირებისა და მლოცველთა ვინაობა. წარწერებში დაფიქსირებულია ქართული დამწერლობის სამივე საფეხური: ასომთავრული, ნუსხა-ხუცური და მხედრული, რაც მნიშვნელოვანია ქართული დამწერლობის განვითარების ისტორიისა და პალეოგრაფიული მახასიათებლების შესწავლისათვის.

3. ტაძრის ინტერიერში წაშლილი და გათეთრებულია ფრესკული მონატულობის ის მცირე ნაწილი, რომელიც ჯერ კიდევ იყო შემორჩენილი.

ეს და სხვა ფაქტები არის ქართველი და აფხაზი ხალხების ერთობლივი ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეების წაშლის უხეში მცდელობა, რათა მოხდეს ოკუპირებულ რეგიონში დარჩენილი მოსახლეობის იდენტურობის დაკარგვა და არსებულ ფაქტობრივ რეალობასთან იოლად ადაპტირება⁴.

გარდა ამისა, ჩატარებული სამუშაოები ეწინააღმდეგება კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის საერთაშორისო პრინციპებს. კერძოდ, საერთაშორისო ქარტიის ძველთა დაცვისა და რესტავრაციის შესახებ (ვენეციის ქარტია) და მსოფლიო კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის კონვენციას (პარიზის კონვენცია)⁵.

ვენეციის ქარტიის თანახმად, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მდებარე ისტორიული და კულტურული ძეგლი ხელშეუხებელია და „ჩვენი ვალდებულებაა ეს მემკვიდრეობა მისი ავთენტურობის სიმდიდრით გადავცეთ მომავალ თაობებს“ (ბ. ფილდენი, ი. იოკილეთო, 2007, გვ. 187). ილორის ტაძრის ე. წ. „რესტავრაციის“ დროს დაიკარგა მათი ისტორიული და ესთეტიკური ღირებულება, წაიშალა წარსულსა და თანამედროვეობას შორის არსებული ერთიანობა. ვენეციის

⁴ უკანასკნელ ხანს მუზეუმების საერთაშორისო საბჭოს (ICOM-ის) რუსეთის კომიტეტის აფხაზეთის მისიის მუშაობის ანგარიშის საფუძველზე ოფიციალურად დადასტურდა, რომ ბუღის ტაძრის ე. წ. „რესტავრაციის“ დროს ჩამოშლულს გაერთიანებული საქართველოს პირველი მფხველ ბაგრატი III ბაგრატიონის უნიკალური ფრესკა, ავთენტურობა დაკარგა დრანდის ტაძარში, მინე მდგომარეობაშია ლიხნის ტაძარი, რომლის უნიკალური ფრესკებს აწვიმს, წმ. სიმონ კანანელის ტაძარში ჩატარდა უკანაში არქეოლოგიური გათხრები, რომელშიც პროფესიონალი არქეოლოგი აბ მონაწილეობდა?! და ა. შ. ეს არის ის მცირე ჩამონათვალი, რომელიც რუსეთის ICOM-ის ანგარიშში მოხვდა.

⁵ პარიზის კონვენცია მიღებული იქნა 1972 წლის ნოემბერში, პარიზში. UNESCO-ს მეთაქმნეტე გენერალურ კონფერენციაზე, ეს კონვენცია იუნესკოს ერთ-ერთი წარმატებათაგანია, რადგან მას 1998 წლის 150 ქვეყანა შეუერთდა და 500 ძეგლი იქნა შეტანილი მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში. კონვენციის უკარდობა მთლიანად მამართულია ნუსხაში შესული ღირსეისანი მხვი ადგილებისადმი, მაგრამ ის სასარგებლოა მსოფლიოში არსებული მთელი კულტურული მემკვიდრეობისათვის - იქნება ის დღი თუ მოკრძალებული მნიშვნელობისა (სტოჯილი, 2007, გვ. 22). მოქალაქე ანა, პარიზის ქარტია ილორის ტაძრისა და აფხაზეთის არ ტერიტორიაზე არსებული საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის პრევენციის საკითხებს არ ვანხილავს.

ქართის თანახმად, “ძეგლი განუყოფელია იმ ისტორიისაგან, რომლის მოწმეცაა“ (ბ. ფილდენი, ი. იოკილეტო, 2007, გვ. 189) და შენარჩუნებულ უნდა იყოს იმ ტრადიციულ გარემოში რომელშიც იმყოფება.

ილორის ტაძარზე განხორციელებული სამუშაოები პირდაპირ არღვევენ ვენეციის ქართის რამდენიმე მუხლს. კერძოდ, მე-5 მუხლში ვკითხულობთ: “ძეგლთა კონსერვაციას მუდამ უწყობს ხელს მათი გამოყენება საზოგადოებისათვის სასარგებლო საქმეში. ასეთი გამოყენება სასურველია, თუმცა დაუშვებელია ამ მიზნით შენობის გეგმარებითი სტრუქტურის ან დეკორის შეცვლა“ (ბ. ფილდენი, ი. იოკილეტო, 2007, გვ. 188). მე-6 მუხლის თანახმად, “ძეგლის კონსერვაცია გულისხმობს იმ გარემოს შენარჩუნებასაც, რომელიც არ არღვევს მასშტაბს. ყოველთვის, როცა არსებობს ტრადიციული გარემო, იგი შენარჩუნებულ უნდა იყოს. არ უნდა იქნეს დაშვებული იმგვარი ახალმშენებლობა, ნგრევა ან გადაკეთება, რომელიც შეცვლის მასისა და ფერის არსებულ ურთიერთმიმართებას“ (ბ. ფილდენი, ი. იოკილეტო, 2007, გვ. 189).

ვენეციის ქართია და საერთაშორისო სამართლის სხვა დოკუმენტები,⁶ რომლებიც უზრუნველყოფენ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის, მოვლისა და ავთენტურობის შენარჩუნების მექანიზმებს, ცხადყოფენ რომ ოკუპირებულ რეგიონში მიზანმიმართულად მიმდინარეობს საქართველოს კულტურულ მემკვიდრეობის ხელყოფა, რაც საქართველოს ხელისუფლების, სამეცნიერო საზოგადოებისა და უბრალო მოსახლეობის სერიოზულ შეშფოთებას იწვევს.

ზემოაღნიშნული ფაქტები კიდევ ერთხელ გვარწმუნებენ, რომ აფხაზეთის აფხაზეთის ტერიტორიაზე ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში მომხდარი ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლების იდენტობის მიზანმიმართული გადაკეთება მიზნად ისახავს ძტარის ფალსიფიკაციას და ძრძელო სოციალურ-კულტურული იქსაზის შეცვლას.

ლიტერატურა

- ლ. ახალაძე, 2005 - ლ. ახალაძე, აფხაზეთის ეპიგრაფიკა როგორც საისტორიო წყარო. ლაბიდარული და ფრესკული წარწერები. თბ., 2005.
- ჯ. გამახარია, 2006 - ჯ. გამახარია, წმ. აღმსარებელი ამბროსი და აფხაზეთი, თბ., 2006.
- ვახუშტი 1973 - ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, წიგნში “ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ., 1973.
- თ. ჟორდანიას, 1902 - თედო ჟორდანიას, მოქვის ეკლესიის ომოფორი ისტორიული წარწერებით, გაზ. “ივერია“, №№92. 1902.
- ვ. სილოგავას, 2004 - ვ. სილოგავას, სამეგრელო-აფხაზეთის ეპიგრაფიკა, თბ., 2004.
- ჰ. სტოველი, 2007 - ჰერბ სტოველი, რისკისთვის მზადყოფნა: მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის მენეჯმენტის სახელმძღვანელო, თბ., 2007.

⁶ ჰააგის კონვენცია (14 მაისი, 1954 წელი, კონვენცია შეიარაღებული კონფლიქტის დროს კულტურული ობიექტების დაცვის შესახებ), კონვენცია მსოფლიო კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ (16 ნოემბერი, 1972 წელი), კონვენცია კულტურული ობიექტების უკანონო შემოტანის, გატანისა და საკუთრების უფლების გადაცემის აკრძალვის საშუალებების შესახებ (14 ნოემბერი, 1972) და ა. შ. გარდა ამისა, არსებობს რეკომენდაციები კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ (1956, 1960, 1962, 1964, 1968, 1972, 1976, 1978, 1980 წლების რეკომენდაციები). ასევე არსებობს ძეგლების, ანსამბლებისა და ღირსშესანიშნავი ადგილების კონსერვაციის სწავლებისა და წერტილის სახელმძღვანელო პრინციპები.

ბ. ფილდენი, ი. იოკილეტო, 2007 - ბერნარ მ. ფილდენი, იუკა იოკილეტო, მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ღირსშესანიშნავი ადგილების მართვის სახელმძღვანელო პრინციპები. თბ. 2007.

ა. კაცია, 1963 - А. Кацья, Илори (памятник XI века), Сухуми. 1963.

ა. კაცია, 1968 - А. Кацья, Архитектурный памятник в Илори (Автореферат). Тб., 1968.

ბ. უვაროვა, 1891 - П. Уварова, Кавказ, Абхазия, Аджария, Шавшетия. Путевья заметки. ч. II. М. 1891.

ბ. უვაროვა, 1894 - Ё. Уварова, Христианские памятники Кавказа, Материалы по археологии Кавказа, вып. IV. М. 1894.

LIA AKHALADZE

ON THE QUESTION OF RESTORATION OF THE ILORI CATHEDRAL

One of the greatest examples of the XI century Georgian architecture - the Church of St. George of Ilori is asking for help. Recently “restoration works” were done to the church as a result of which instead of single-nave design we have received a nondescript building that has a Russian dome installed on it. According to words of XVIII century Georgian historian Vaskushti Bagrationi “Ilori Church is of St. George... The church is dome-less, small, rich and beautiful”. Information about the Ilori Church can be seen in works of Catholic missionaries, Jean Chardin, Marie Brosse, A. Pavlinov, D. Bakradze and others.

According to their description, the church was of a dome-less single-nave design that had annexes of various kinds on its northern, southern and western sides. In XX century architecture of the Ilori Church was studied by Abkhazian art historian A. Katsia who dedicated a dissertation and monograph to this issue. The works unequivocally stresses that the Ilori Church is a wonderful example of the XI century Georgian architecture.

As a result of “restoration works” carried out by Russia six Georgian lapidary inscriptions on the facades of the church were erased and plastered. One of them was erased back in XX century although in the eighties of XX century some traces were still left of the inscription. The mentioned inscriptions mentioned religious and civilian patrons, those that built the church such as local feudal Giorgi Gugenisdze, Archbishop Giorgi, priest Giorgi Kocholava, builders Giorgi and Mikael, local worshipers etc. The mentioned epigraphic materials and historical sources confirm that the Ilori Church was one of the most important places of worship in Georgia of middle ages.

In the XVII century patron of the church Levan II Dadiani (1611-1657) initiated its restoration and modification. Unfortunately, in 1736 the Ilori Church was burnt by Ottoman Turks. Presumably, it was then when a large part of frescoes were destroyed. The Church was eventually restored again by princes of Odishi in the XIX century. Today, as a result of Russian “restoration” interior of the church has been damaged, those parts of frescoes that were still left there have been erased and plastered.

Results of the “rstoration”:

1. Altered monument of Georgian architecture – instead of single-nave building it became a building of nondescript style that has a Russian dome installed on it (a building of such style is not known in the history of culture).

2. Georgian inscriptions that give very important information about the history of the Ilori Church, about patrons of the church, about builders and worshipers. It specifies identity of local feudal, clergy and worshipers. All three stages of Georgian script – Asomtavrui, Nuskhā-Khutsuri and Mkhedruli are expressed in these inscriptions.

3. That small part of frescoes that were still left on the inner walls of the church is erased and plastered.